

HUDUDLARDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNI REJALI TARTIBGA SOLISH ZARURATI

Turayev Abduvoxid Kuldashevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

ORCID: 0009-0009-9997-1053

abduvoxidturayev70@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada hududlarda turizmning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar batafsil tahlil qilinadi. Turizmni rivojlantirishda tashqi va ichki omillarning o'rni va ahamiyati muhokama etiladi.

Kalit so'zlar: xalqaro turizm, tashqi omillar, ichki omillar, iqtisodiy omillar, siyosiy-huquqiy omillar, madaniy-tarixiy omillar, geografik omillar, infratuzilma.

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В РЕГИОНАХ, И НЕОБХОДИМОСТЬ ИХ ПЛАНИРОВАНИЯ

Тураев Абдувохид Кулдашевич

Самаркандский институт экономики и сервиса.

Аннотация. В статье подробно анализируются факторы, влияющие на развитие туризма в регионах. Обсуждается роль и значение внешних и внутренних факторов в развитии туризма.

Ключевые слова: международный туризм, внешние факторы, внутренние факторы, экономические факторы, политико-правовые факторы, культурно-исторические факторы, географические факторы, инфраструктура.

FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE REGIONS AND THE NEED FOR THEIR PLANNING

Turaev Abduvokhid Kuldashevich

Samarkand Institute of Economics and Service.

Abstract. The article analyzes in detail the factors influencing the development of tourism in the regions. The role and importance of external and internal factors in the development of tourism are discussed.

Key words: international tourism, external factors, internal factors, economic factors, political and legal factors, cultural and historical factors, geographical factors, infrastructure.

Kirish.

Hozirgi globallashtirilgan davrda "turizm muhim ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillardan biriga aylandi. Turizm sektorida umumiy daromad hajmi trillionlab dollarni tashkil etmoqda va har yili butun dunyoda bir milliarddan ortiq kishi turistik safarga chiqmoqda".

Butunjahon turizm tashkilotining hisobotiga ko'ra, "2022 yilda dunyo bo'ylab sayohat qilgan turistlar soni 900 millionga yetgan va bu ko'rsatkich 2021 yil bilan taqqoslanganda, ikki barobarga ko'paygan". Turizm nafaqat xizmatlarning bir turi sifatida, balki bugungi kunda turizm bozorlarining barqaror rivojlanishi yangi ishchi o'rinlarni yaratishga va unga turdosh bo'lgan tarmoqlarni rivojlantirishga imkoniyat yaratmoqda.

Jahonda turizm salohiyatidan, mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish bo'yicha ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilmoqda.

Adabiyotlar sharhi.

Jahon xo'jaligining globallashtirish va integratsiyalashuvi kuchayib borayotgan bir davrda turizm tushunchasining mohiyatini to'g'ri talqin etish va uning mohiyatini to'g'ri anglab yetish ham nazariy, ham amaliy ahamiyat kasb etadi. Bu haqda xorijiy va mahalliy olimlarning fikri turli-tuman bo'lib, turlicha qarash va konsepsiyalar mavjud.

Rossiyalik iqtisodchi olim Vinokurov (2004) turizmga "Turizm bu – hordiq chiqarish, davolanish, sport bilan shug'ullanish, ziyorat qilish, biznes qilish maqsadida inson tomonidan bo'sh vaqtda amalga oshiriladigan sayohatdir" deb ta'rif bergan.

O'zbekistonlik iqtisodchi olim To'xliyevning (2010) ta'rifiga ko'ra, turizm bu – turistlar tomonidan amalga oshiriluvchi, aniq belgilangan turistik maqsadlarga ega ommaviy sayohatlar turidir.

Jumladan, Aleksandrova (2002) «Kishilarning doimiy turar joylari va ishlaridan farqlanuvchi joylarga yetib kelishi va joylashishi vaqtida yuzaga keladigan munosabatlar va hodisalar yig'indisi turizmdir», - deb ta'kidlab o'tgan.

Tishukov (2007) esa "Turizm – mamlakat fuqarolari, xorijlik fuqarolar va fuqarolikka ega bo'lmagan shaxslarning doimiy turarjoylaridan sog'lomlashtirish, tanishish, kasbiy-ishbilarmonlik, sport, diniy va boshqa maqsadlarda vaqtincha yashab turgan mamlakatidagi haq to'lanadigan faoliyat bilan band bo'lmagan holda vaqtinchalik sayohatlaridir", - degan fikrni bildiradi.

Shuni ta'kidlab o'tish joizki, ayrim xorijiy va mahalliy olimlar turizmning jadal taraqqiyoti alohida tarmoq holidagi industriyadir, degan fikrlarni olg'a surishmoqda.

Tishukov (2007) o'z risolasida "Turizm industriyasi – bu mehmonxona va boshqa joylashtirish vositalari, transport vositalari, umumiy ovqatlanish obyektlari, dam olish obyektlari va vositalari, tanishish, ish-bilarmonlik, sog'lomlashtirish, sport va boshqa maqsadlardagi obyektlar, turoperatorlik va turagentlik faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlar, shuningdek, ekskursiya xizmatlari va gid-tarjimonlar xizmatini namoyon etuvchi tashkilotlar to'plamidir", - deb e'tirof etgan.

Birjakov (2006) esa "Turistik xizmat – turizm maqsadlari, turistik xizmatning yo'nalishi va tabiati, turistik mahsulotga javob beruvchi, umuminsoniy axloq va tartib tamoyillariga mos keluvchi ekskursant yoki turistning ehtiyojlarini ta'minlash va qanoatlantirishga yo'naltirilgan xizmat ko'rsatish sohasidagi maqsadlarga yo'naltirilgan harakatlar yig'indisidir", - degan fikrni bildiradi.

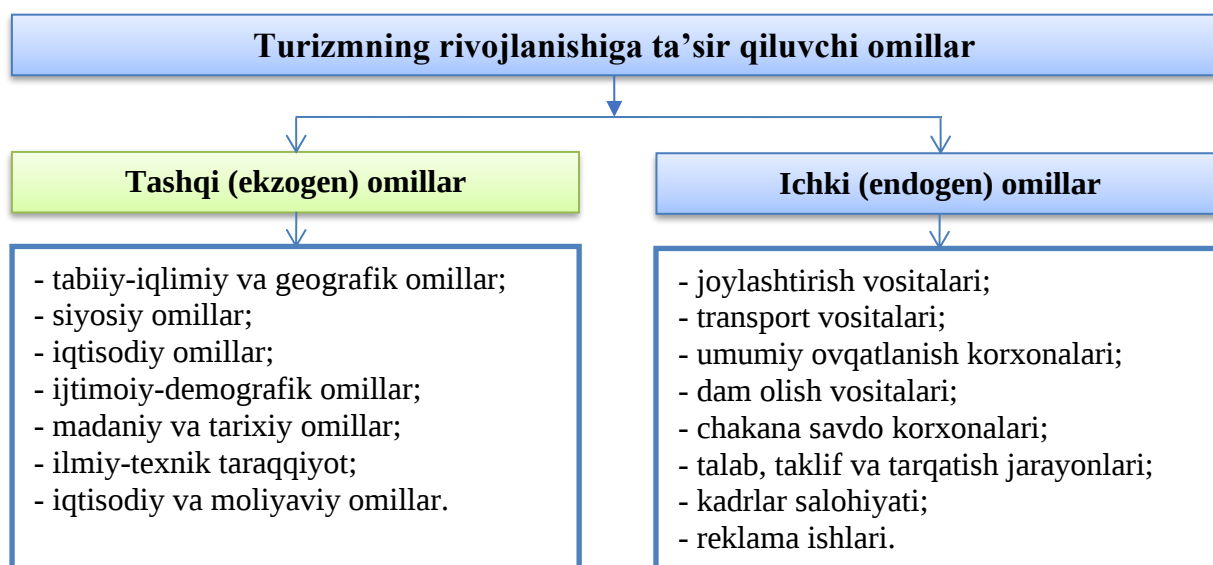
Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqot ishida bilish nazariyasining mantiqiy yondashuv, induksiya va deduksiya, qiyosiy va omilli tahlil, zamon va makon, taqqoslash, monografik kuzatish kabi usullardan foydalanildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Mamlakatimizda, turizm sohasini barqaror rivojlantirish uchun “turizm yo‘nalishiga qo‘shimcha investitsiyalarni jalb qilish, xususiy sektor uchun qulay shart-sharoitlar yaratish orqali turizm infratuzilmasini yanada takomillashtirish, aholi bandligini oshirish, transport qatnovi yo‘nalishlarini kengaytirish, respublikaning turistik salohiyatini ichki va tashqi bozorlarda targ‘ib qilishni jadallashtirish, shuningdek, sohani davlat tomonidan boshqarishda yangi tartib-taomillarni joriy qilish” maqsadining belgilanishi, hududlarda turizm sohasini rivojlantirish, turistik imkoniyatlardan foydalanish samaradorligi va jozibadorligini oshirish, turizmning rivojlanishiga ta‘sir etuvchi omillarni kuchaytirish bo‘yicha chuqur ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda.

Turizmga ta‘sir qiluvchi omillar quyidagilarga bo‘linadi: tashqi (ekzogen) va ichki (endogen).

1-rasm. Turizmning rivojlanishiga ta‘sir qiluvchi omillar

Ushbu omillarning barchasini batafsil ko‘rib chiqamiz.

1) Tabiiy-iqlimiy va geografik omillar. Ular go‘zal, boy tabiat, iqlim, relyef, yer osti boyliklarida (mineral g‘orlar, sharsharalar, tog‘lar va boshqalar) o‘z ifodasini topadi.

2) Siyosiy omillar. Mamlakatda sayyohlik biznesini rivojlantirishning eng muhim omillaridan biri bu barqaror siyosiy vaziyatdir. Shuningdek, ma‘lum bir mamlakatda turizmni rivojlantirish uchun boshqa davlatlar bilan rivojlangan xalqaro munosabatlar muhim ahamiyatga ega, ma‘lum bir mamlakat va uning sheriklarining savdo va to‘lov balansining holati, dunyodagi yoki alohida mintaqadagi xalqaro munosabatlar.

3) Iqtisodiy omillar. Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda aholi daromadlarining o‘sishi ushbu mamlakatlar aholisiga sayohat qilish uchun ko‘proq pul sarflashga imkon beradi. Yevropaning bir qator mamlakatlaridan kelgan sayyohlarning daromadlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, deyarli barcha mamlakatlarning turistik oqimida moddiy ahvoli bo‘yicha o‘rta sinf vakillari ustunlik qiladi, shuningdek, yuqori qulay turar joy va xizmat ko‘rsatish sharoitlariga talabni shakllantiradigan yuqori daromadli shaxslar toifasi keng tarqalgan.

4) Ijtimoiy-demografik omillar. Turizmning rivojlanishiga aholining, ayniqsa shahar aholisining o‘sishi ta‘sir qiladi. Psixologlarning fikriga ko‘ra, shahar turmush tarzi stress, hayotning anonimligi, odamlar bilan aloqaning yo‘qligi va tabiatdan ajralish bilan ajralib turadi. Shu munosabat bilan shahar aholisi uchun turizm aqliy muvozanatni izlashni anglatadi.

5) Madaniy va tarixiy omillar. Bularga madaniy, ma‘rifiy va estetik ehtiyojlarni qondirish kiradi, bu odamlarda boshqa mamlakatlar va xalqlarning hayoti, urf-odatlar, madaniyati va tarixini o‘rganish, o‘rganish istagini rivojlantirishga yordam beradi. Dam olishni tashkil

etishning u yoki bu turlariga sodiqlik va shunga mos ravishda ularning madaniy ehtiyojlarini qondirish mamlakatlar bo'yicha sezilarli darajada farq qiladi.

6) Ilmiy-texnik taraqqiyot. Hozirgi vaqtda ilmiy-texnik taraqqiyot tufayli uzoq masofalarga sayohat qilishda sayohat qilish vaqti kamayadi, yo'lovchilar uchun qulayroq bo'lgan transportda xizmat ko'rsatish yaxshilanadi, yangi to'g'ridan-to'g'ri reyslar, tezyurar magistrallar (avtomobil, temir yo'l) va boshqalar paydo bo'ladi.

7) Iqtisodiy va moliyaviy omillar. Iqtisodiy va moliyaviy vaziyatning yaxshilanishi (yomonlashishi), shaxsiy daromadning o'sishi (pasayishi), dam olish uchun ajratilgan daromad qismiga qarab yuqori (past), turistik faoliyat turizm va sayohat xarajatlarini qoplash uchun ijtimoiy ajratilgan mablag'lar ulushining o'sishi (kamayishi).

Turizmni rivojlantirishga yordam beradigan ichki (endogen) omillar turistik tashkilotlar tomonidan o'z faoliyatida faol foydalanilmoqda.

Bularga, birinchi navbatda, turizmni rivojlantirish uchun muhim bo'lgan moddiy-texnik omillar kiradi. Ulardan asosiysi turar joy, transport, umumiy ovqatlanish korxonalari, dam olish, chakana savdo va boshqalarni rivojlantirish bilan bog'liq.

Ichki omillarga turistik bozor omillari ham kiradi: talab, taklif va tarqatish jarayonlari (zamonaviy bozor omillarining o'ziga xos xususiyati sifatida, masalan, turistik mahsulotlarga bo'lgan talabning doimiy talabga aylanishi, shuningdek individual turizmning o'sishi).

Bozor segmentatsiyasining roli ortib bormoqda (sayohat masofalarining ko'payishi, ta'til shakllarining xilma-xilligi, qisqa muddatli yashashning o'sishi, belgilangan turistik makonda turistik rivojlanishning diversifikatsiyasining oshishi).

Turizm va monopollashtirish jarayonlarida faoliyatni muvofiqlashtirish rolining oshishi (gorizontal integratsiyalarning kuchayishi, ya'ni yirik firmalarning o'rta va kichik biznes bilan hamkorligining o'sishi, strategik sayyohlik uyushmalarini yaratish orqali vertikal integratsiyalar, biznesning globallasuvi va boshqalar).

Ishlab chiqilayotgan turistik mahsulotlarni reklama qilish, reklama qilish va amalga oshirishda ommaviy axborot vositalari va jamoatchilik bilan aloqalar (jamoatchilik bilan aloqalar) rolining oshishi.

Turizmda kadrlar rolining o'sishi (ishchilar sonining ko'payishi, kasbiy malaka tuzilmasining rivojlanishi, kasbiy tayyorgarlikning ahamiyatini oshirish, mehnatni tashkil qilishni yaxshilash).

Xulosa va takliflar.

Xulosa qilib aytish mumkinki, turizmning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni baholash va strategik rivojlantirish orqali, hududlarda turizm sektorida uzoq muddatli va barqaror o'sishga erishish mumkin. Bu jarayon, hududning iqtisodiy o'sishini qo'llab-quvvatlash bilan birga, ekologik barqarorlikni, shuningdek madaniy va ijtimoiy rivojlanishni ham ta'minlaydi.

Adabiyotlar/ Литература/ Reference:

- BIRJAKOV M.B. (2006) *Vvedenie v turizm: uceb, SPb.: Izd. dom «Gerda».*
 Александрова А.Ю. (2002) *Международный туризм. Учебник. М.: Аспект Пресс, 470 с.*
 Винокуров М.А. (2004) *Что такое туризм?/научная статья- www.dissercat.com*
 Тишуков Ю.В. (2007) *Потребитель на рынке туристических услуг. –Ростов-на-Дону: Феникс, 4-бет.*
 Тўхлиев И.С., Қудратов Ғ.Х., Пардаев М.Қ. (2010) *Туризмни режаслаштириш. Дарслик. - Тошкент, «Иқтисодиёт-молия» нашриёти. - 254 бет.*